

Porozmawiajmy o hodowli. Nowy indeks PF: twarde liczby, które budują zysk

Indeks PF jest indeksem selekcyjnym dla rasy polskiej holsztyńsko-fryzyjskiej. Jego formuła została zmieniona i od ostatniego sezonu wyceny wartości hodowlanej jest oficjalnie obowiązująca. Ta zmiana może rodzić pytania wśród hodowców bydła i producentów mleka.

Przyjrzyjmy się bliżej przebudowie indeksu PF i jego składowym, a także buhajom, które doskonale wpisują się w nową formułę tego indeksu.

Praca hodowlana w stadzie to żmudne i ciągle zajęcie. Przebiega przez pokolenia kolejnych samic i samców dobieranych do inseminacji, a jej spodziewane efekty nie przychodzą w jednym sezonie. Nie zmienia to faktu, że w jej prowadzeniu kluczowe są twarde dane liczbowe. Indeks PF (Produkcja i Funkcjonalność) pozostaje podstawowym narzędziem selekcji genetycznej. Liczby mówią same za siebie — chłodna kalkulacja i opieranie się na indeksach wartości hodowlanej to najkrótsza droga do maksymalizacji zysków i stabilnej pozycji na konkurencyjnym rynku mleka.

Doskonale wiecie, że hodowla bydła to biznes o długim cyklu produkcyjnym. Decyzje podjęte dzisiaj przy doborze nasienia buhaja przynoszą realny wynik finansowy dopiero za kilka lat, gdy pierwiastka wejdzie w pierwszą laktację. Emocje, przywiązanie czy wybory „na oko” często maskują ukryte koszty i hamują postęp genetyczny. Dziś mleczarnie płacą przede wszystkim za kilogramy suchej masy – białka i tłuszczu. Świadomy dobór buhajów pozwala trwale podnieść te parametry, co bezpośrednio przekłada się na wyższą cenę w skupie.

Ukryte rezerwy: zdrowie, płodność i długowieczność

Największe rezerwy finansowe w gospodarstwach mlecznych leżą w cechach nieprodukcyjnych, które najtrudniej ocenić bez obiektywnych wskaźników. Każda laktacja powyżej trzeciej to czysty zysk, ponieważ krowa spłaciła już koszt swojego odchowu. Selekcja na długowieczność bezpośrednio obniża koszty remontu stada. Równie istotna jest płodność — każdy dzień przestoju generuje straty. Z kolei doskonalenie pod kątem zdrowotności (np. obniżenie liczby komórek somatycznych) oznacza mniejsze wydatki na leczenie i brak potrąceń za mleko.

Nowy indeks PF kładzie jeszcze większy nacisk na cechy funkcjonalne. Obecnie składa się z pięciu podindeksów:

- **Produkcyjny (30%)** – wydajność oraz skład mleka, ze szczególnym uwzględnieniem suchej masy.
- **Zdrowia (25%)** – długowieczność oraz odporność na mastitis (LKS) i dermatitis digitalis (zdrowie racic).
- **Płodności (20%)** – skuteczność w rozrodzie.
- **Wymienia i Nóg (15%)** – prawidłowa budowa i funkcjonalność tych partii.
- **Funkcjonalności (10%)** – łatwość porodów, szybkość doju, przeżywalność cieląt oraz cechy pokrojowe (rama ciała i siła mleczności).

Cel hodowlany jako biznesplan Waszego stada

Jasno zdefiniowany cel hodowlany to nic innego jak biznesplan stada na najbliższe lata. Wyznacza kierunek kojarzeń, wskazując, które cechy buhaja są priorytetowe, a które można zaakceptować na poziomie przeciętnym. Bez precyzyjnego celu wybór nasienia staje się przypadkowy, co szybko prowadzi do chaosu genetycznego.

1. Więcej niż same litry. Jak Podindeks Produkcyjny napędza nowy indeks PF

Nowa odsłona indeksu Produkcja i Funkcjonalność (PF) to temat, który zdominował rozmowy w oborach i kularach wystaw hodowlanych.

Choć w zmodernizowanej formule mocno wyeksponowano zdrowie i budowę zwierząt, serce ekonomiki produkcji mleka bije niezmiennie w tym samym miejscu: w wydajności. Zmiana nie polega jednak na ślepym dążeniu do bicia rekordów w udoju, lecz na mądrej, opłacalnej selekcji.

Pierwszym i wciąż najważniejszym filarem odświeżonego indeksu pozostaje podindeks produkcyjny. Jak dokładnie wpływa on na ocenę buhajów i co to oznacza dla Twojego gospodarstwa?

Nie tylko ilość, ale przede wszystkim sucha masa

W nowej formule PF podindeks produkcyjny zachowuje największy udział ze wszystkich pięciu składowych – wynosi on aż 30%. Oznacza to, że niemal jedna trzecia całej wartości genetycznej buhaja wyrażonej w indeksie wynika bezpośrednio z cech laktacyjnych.

Współczesny rynek mleka dawno zweryfikował podejście nastawione wyłącznie na „wodę”. Dziś liczą się kilogramy białka i tłuszczu dostarczone do mleczarni, bo to za nie przetwórcy płacą najwięcej. Dlatego podindeks produkcyjny kładzie bezkompromisowy nacisk na wydajność suchej masy. Genetyka ma wspierać krowy, które potrafią produkować mleko gęste, bogate w składniki odżywcze i opłacalne w skupie. Co ważne, wysoka korelacja nowego PF z podindeksem produkcyjnym – na imponującym poziomie 0,8 – daje pewność, że wybierając buhaje z czołówki rankingu ogólnego, w pierwszej kolejności inwestujemy w zrównoważony wzrost produkcji mleka, białka i tłuszczu.

Ekonomia i selekcja bez kompromisów

Dlaczego tak mocne osadzenie produkcji w nowym indeksie jest kluczem do zysku? Przede wszystkim dlatego, że zmodernizowany PF wykazuje znacznie ściślejsze powiązanie z Indeksami Ekonomicznymi (IE). Buhaj, który mocno punktuje w podindeksie produkcyjnym, realnie podnosi szansę na to, że jego córki wygenerują wyższy dochód z każdego litra surowca.

W parze z nowym ujęciem produkcji idą także praktyczne zmiany w katalogach. Hodowcy zyskują wreszcie narzędzia, które ułatwiają jednoznaczne decyzje w doborze nasienia:

Dzięki poszerzonemu formatowi prezentacji liczb łatwiej odróżnić od siebie dwóch z pozoru podobnych liderów rankingu i wskazać tego, który w podindeksie produkcyjnym wnosi do stada więcej wartości.

Podindeks produkcyjny w nowym indeksie PF to drogowskaz dla każdego, kto szuka złotego środka między wysokim udojem a realną opłacalnością w zbiorniku schładzalnika. Inwestując w buhaje z solidną wartością tego podindeksu, budujesz stado krów wydajnych, nowoczesnych i przede wszystkim dochodowych.

Genetyka skrojona na Twój zysk

W naszej ofercie znajdziesz buhaje, które idealnie wpisują się w te założenia, gwarantując przekazanie córkom doskonałego potencjału do produkcji suchej masy mleka i realnego zysku:

BUHAJE RASY PHF odmiany HO:

AFFLECK ET – PF: 1094 | podindeks produkcyjności: 994

MAESTRO – PF: 1073 | podindeks produkcyjności: 885

RAINAR ET – PF: 1072 | podindeks produkcyjności: 800

BUHAJE RASY PHF odmiany RW:

BUENO (nasienie seksowane) – PF: 1054 | podindeks produkcyjności: 768

RUBIKON G ET – PF: 1042 | podindeks produkcyjności: 669

2. Mniej wizyt weterynarza, więcej zysku. Podindeks zdrowia w nowej formule PF

Nowa formuła indeksu PF to czytelny sygnał ze strony hodowców: w nowoczesnej oborze liczy się nie tylko wysoka wydajność, ale przede wszystkim spokój, bezproblemowa obsługa i niższe koszty weterynaryjne.

W zaktualizowanym indeksie selekcyjnym dla rasy polskiej holsztyńsko-fryzyjskiej aż 25% całkowitej wagi przypada na podindeks zdrowia. Ustępuje on miejsca jedynie cechom produkcyjnym (30%), stając się drugim najważniejszym filarem selekcji. Oznacza to jedno: krowa przyszłości ma produkować mleko wydajnie, ale bez ciągłych interwencji lekarza weterynarii.

Co kryje w sobie podindeks zdrowia?

Podindeks zdrowia precyzyjnie celuje w obszary, które generują w stadach największe straty ekonomiczne:

- Długowieczność: krowa, która bezproblemowo przechodzi przez kolejne laktacje, szybciej spłaca koszty swojego odchovu i przynosi czysty zysk.
- Odporność na mastitis (LKS): zapalenia wymienia to wciąż główny powód strat w jakości mleka, przedwczesnych brakowań i drogiego leczenia antybiotykami. Nowa formuła kładzie ogromny nacisk na spadek liczby komórek somatycznych (korelacja z indeksem PF wynosi aż 0,6).
- Zdrowie racic (dermatitis digitalis): kulawizny bezpośrednio obniżają pobranie paszy, pogarszają wskaźniki rozrodu i drenują kieszeń hodowcy. Uwzględnienie odporności na zakaźne zapalenie skóry palców pozwala budować stada o mocnych, twardych fundamentach.

Genetyka, która liczy koszty

Wysoka korelacja indeksu PF z poprawą zdrowotności na poziomie 0,6 gwarantuje, że stawiając na czołowe buhaje w nowym rankingu, realnie inwestujemy w odporniejsze córki. Zdrowie w nowym wydaniu nie jest więc sztuką dla sztuki czy cechą drugorzędną – to bezpośredni sposób na ograniczenie kosztów leczenia, mniejszą liczbę przedwczesnych brakowań i więcej litrów mleka sprzedanego w klasie ekstra.

Dla hodowcy wybór rozplodnika o wysokim podindeksie zdrowia oznacza konkretne korzyści w codziennej pracy: mniej zastrzyków, mniej kłopotliwego dojenia do osobnego zbiornika i zdrowsze racice na rusztach czy w oborach wolnostanowiskowych.

Dzięki wyższej wadze podindeksu zdrowia dobór genetyki staje się wreszcie prostszy i spójny z tym, o czym hodowcy mówili od dawna: chcemy krów wydajnych, ale takich, które po prostu dają żyć i zarabiać.

Nasza genetyka, Wasz zysk

W naszej ofercie znajdziecie buhaje, które idealnie wpisują się w powyższe założenia:

BUHAJE RASY PHF odmiany HO:

NEO ET – PF: 1096 | podindeks zdrowia: 1414

GASPARD KZ ET – PF: 1067 | podindeks zdrowia: 1436

DEBO-GOMEZ (nasienie seksowane) – PF: 1058 | podindeks zdrowia: 1492

DEBO-PICARD ET – PF: 1026 | podindeks zdrowia: 1445

BUHAJE RASY PHF odmiany RW:

SPOTLESS RED ET – PF: 1014 | podindeks zdrowia: 1395

RYAN RED ET (nasienie seksowane) – PF: 1012 | podindeks zdrowia: 1497

SAM RED G – PF: 980 | podindeks zdrowia: 1383

3. Podindeks płodności zyskał na znaczeniu. Skuteczny rozród decyduje o zysku z mleka

Wraz z wprowadzeniem zmodernizowanej formuły indeksu Produkcja i Funkcjonalność (PF), polska hodowla bydła holsztyńsko-fryzyjskiego zyskała narzędzie precyzyjniej dopasowane do realiów rynkowych oraz bezpośrednich oczekiwań hodowców.

Dążenie do posiadania krów bezproblemowych w codziennej obsłudze, zdrowych i ekonomicznych znalazło bezpośrednie odzwierciedlenie w wagach poszczególnych cech. Jednym z kluczowych filarów tej zmiany jest Podindeks Płodności, którego udział w indeksie głównym wynosi obecnie aż 20%. To jasny sygnał: skuteczny rozród nie jest jedynie dodatkiem do wysokiej wydajności, lecz warunkiem koniecznym opłacalności całego gospodarstwa.

Gdzie uciekają pieniądze? Jak rozród limituje rentowność?

Wielu hodowców powtarza proste powiedzenie: „Krowa doi się pyskiem, ale zarabia ogonem”. Nawet zwierzę o wybitnym potencjale produkcyjnym nie wygeneruje oczekiwanego zysku, jeśli pojawią się problemy z jej zacieleniem. Rozród stanowi bezpośredni czynnik limitujący ekonomię stada w kilku newralgicznych obszarach:

- Wydłużony okres międzywycieleniowy (OMW): Krowa przynosi najwyższy dochód na początku i w szczycie laktacji. Każdy dodatkowy dzień otwarty powyżej optimum (110–120 dni) przesuwając laktację w fazę niskiej wydajności, gdzie koszty żywienia bytowego pochłaniają lwią część przychodu ze zdojonego mleka.

- Koszty zabiegów: Powtarzanie oznacza konieczność zakupu kolejnych porcji nasienia oraz wydatki na dodatkowe wizyty inseminatora czy lekarza weterynarii.
- Terapia hormonalna i leczenie: Schorzenia układu rozrodczego (ciche ruje, torbiele jajnikowe, zapalenia macicy) pociągają za sobą wydatki na leki hormonalne i antybiotyki, a także wymuszają karencję na mleko.
- Przedwczesne i przymusowe brakowanie: Brak skutecznego zacielenia to jedna z głównych przyczyn przedwczesnego usuwania wartościowych krów ze stada. Wymusza to kosztowny remont stada i zamyka drogę do pełnego wykorzystania potencjału genetycznego wieloródek.
- Mniej cieląt w cyklu: Rzadsze wycielenia oznaczają mniejszą liczbę urodzonych jałówek na remont stada oraz mniejszą pulę cieląt przeznaczonych na sprzedaż.

20% wagi w nowym PF – co to oznacza przy doborze buhaja?

Wcześniejsze podejście hodowlane, skupione niemal wyłącznie na litrach mleka, nierzadko skutkowało pogorszeniem wskaźników płodności w populacji HF z powodu ujemnych korelacji genetycznych. Nowa formuła PF harmonizuje te cele. Podindeks Płodności o wadze 20% sprawia, że buhaj oferujący wybitne mleko, ale drastycznie obniżający płodność córek, traci wysoką pozycję w ogólnym rankingu.

Dla hodowców wybór rozplodników wysoko ocenionych w nowym indeksie PF to inwestycja w samice, które: łatwiej manifestują objawy rui, wykazują wyższy odsetek zacielen po pierwszej inseminacji oraz szybko regenerują drogi rodne po porodzie i płynnie wchodzi w kolejny cykl rozrodczy.

Podindeks Płodności w nowym PF stanowi odpowiedź na realne potrzeby obory. Skuteczny rozród pozwala ograniczyć koszty weterynaryjne, skrócić okresy międzywycieleniowe i utrzymać w stadzie zdrowe, regularnie cielące się krowy, co bezpośrednio przekłada się na wyższy wynik finansowy gospodarstwa.

Genetyka celowana w zysk hodowców

W naszej ofercie znajdują się buhaje, które odzwierciedlają najwyższe wartości dla tej cechy. Buhaj o imieniu DIABLUE posiada najwyższy Podindeks Płodności spośród samców, których nasienie dostępne jest w Polsce. To rozplodnik reprezentujący odmianę czarno-białą rasy holsztyńsko-fryzyjskiej. Na czwartej pozycji plasuje się buhaj RISTAN. Natomiast spośród odmiany czerwono-białej rasy phf topowymi samcami są rozplodniki pochodzące z rodzimych hodowli, takich jak OHZ Głogówek i SK Prudnik. Zapamiętajcie następujące imiona buhajów: RODRYG G ET, RANCH RED G i SK GLORIA RED ET, które na krajowej liście samców plasują się odpowiednio na pozycjach 4, 6 i 9.

BUHAJE RASY PHF odmiany HO:

DIABLUE – PF: 1089 | podindeks płodności: 1256

RISTAN – PF: 1091 | podindeks płodności: 1220

BUHAJE RASY PHF odmiany RW:

RODRYG G ET – PF: 1015 | podindeks płodności: 1215

SK GLORIA RED ET – PF: 1024 | podindeks płodności: 1197

RANCH RED G – PF: 1022 | podindeks płodności: 1179

4. Bezproblemowe krowy. Podindeks Wymienia i Nóg to klucz do sukcesu w nowym PF?

Jako hodowcy doskonale wiecie, że wysoka wydajność mleczna nie przyniesie zysku, jeśli krowa przedwcześnie opuści stado z powodu urazu czy problemów z dojem.

Nowy PF stawia sprawę jasno: zrównoważona genetyka musi przekładać się na bezproblemową obsługę zwierząt i wyższą opłacalność produkcji. Jednym z najważniejszych filarów tej zmiany jest wyodrębnienie dedykowanego podindeksu Wymienia i Nóg z 15-procentowym udziałem w indeksie głównym.

Precyzyjna selekcja zgodnie z głosem hodowców

W poprzednich ujęciach cechy pokroju bywały traktowane zbiorczo, co rozmywało obraz tego, co w praktyce najważniejsze. W nowym PF wyodrębniono podindeks skupiony wyłącznie na kluczowych cechach budowy wymienia oraz nóg i racic. Dlaczego to tak istotne? Ponieważ w warunkach intensywnej produkcji to właśnie aparat udojowy i układ lokomocyjny pracują najciężej.

Hodowcy oczekiwali narzędzia, które pozwala szybko ocenić, czy córki danego buhaja sprostają realiom nowoczesnego doju (zarówno na halach, jak i w robotach) oraz poruszaniu się po twardych posadzkach rusztowych. Podindeks Wymienia i Nóg dostarcza tej wiedzy wprost, bez konieczności przedzierania się przez gąszcz pobocznych parametrów ramy ciała.

Wymię i nogi a twarda ekonomia

Wpływ tego podindeksu na ekonomikę produkcji mleka jest bezpośredni i wymierny:

- **Mniejsze koszty leczenia i brakowań:** Prawidłowo zawieszone wymię z mocnym więzadłem i poprawnym rozmieszczeniem strzyków to mniejsze ryzyko urazów mechanicznych i stanów zapalnych. Z kolei zdrowe, prawidłowo kątowne nogi o mocnej strukturze racic zapobiegają kulawiznom. Kulawa krowa rzadziej podchodzi do stołu paszowego, pobiera mniej suchej masy, gwałtownie traci mleko i gorzej się zaciela.
- **Harmonia z dojem automatycznym:** W dobie automatyzacji optymalne ustawienie i długość strzyków to warunek szybkiego podłączania kubków udojowych. Mniej alarmów i nieskutecznych prób podłączenia kubków udojowych to czysta oszczędność czasu i energii.
- **Dłuższy okres użytkowania:** Każda laktacja powyżej drugiej przynosi największy zwrot z inwestycji w odchów jałówki. Krowy o solidnych fundamentach nóg i stabilnym wymieniu bez trudu radzą sobie z ciężarem własnym i wysoką laktacją przez wiele sezonów.

Jak czytać nową wycenę w praktyce?

Dzięki 15-procentowej wadze w indeksie PF podindeks Wymienia i Nóg skutecznie zabezpiecza postęp produkcyjny przed negatywnymi skutkami nadmiernego obciążenia organizmu. Wybierając rozplodniki o wysokich wartościach w tym obszarze, inwestujecie w krowy „samoobsługowe”.

Hodowcy zyskali większą pewność, że cechy pokrojowe wybranego buhaja realnie poprawią mankamenty stada. Podindeks Wymienia i Nóg w nowym PF to nie kwestia estetyki wystawowej – to precyzyjny, ekonomiczny kalkulator zdrowia i długowieczności Waszych krów.

Liderzy w podindeksie Wymienia i Nóg

W naszej ofercie znajdziecie buhaje, które perfekcyjnie wpisują się w powyższe założenia, gwarantując przekazanie córkom doskonały potencjał podnoszący rentowność produkcji mleka.

BUHAJE RASY PHF odmiany HO:

DIABLUE – PF: 1089 | podindeks wymienia i nóg: 1317

DEBO-VAREL – PF: 1107 | podindeks wymienia i nóg: 1313

BUHAJE RASY PHF odmiany RW:

MO RED PP – PF: 1005 | podindeks wymienia i nóg: 1297

CELON P RED – PF: 1049 | podindeks wymienia i nóg: 1291

5. Czym jest Podindeks Funkcjonalności i jak realnie wpływa na opłacalność produkcji mleka?

Współczesna hodowla bydła mlecznego dawno przestała być wyłącznie wyścigiem po litry mleka w zbiorniku. Każdy, kto na co dzień zarządza stadem krów rasy holsztyńsko-fryzyjskiej, doskonale wie, że wysoka wydajność cieszy pod warunkiem, że krowa nie przysparza problemów w oborze.

Zmodernizowany indeks selekcyjny PF (Produkcja i Funkcjonalność) odpowiada na tę potrzebę, stawiając mocny akcent na ekonomikę i bezproblemowość zwierząt.

W nowej formule indeks opiera się na pięciu filarach. Choć najczęściej uwagi przyciągają podindeksy produkcyjny (30%) i zdrowia (25%), to kluczem do spokoju w oborze i oszczędności robocizny jest Podindeks Funkcjonalności, który posiada 10-procentowy udział w indeksie głównym.

Co dokładnie kryje się pod tą nazwą i jak przekłada się na Twój zysk?

Mniej problemów, sprawniejszy dój: co wchodzi w skład podindeksu?

Podindeks Funkcjonalności grupuje cechy, które bezpośrednio decydują o komforcie codziennej pracy hodowcy:

- Łatwe porody: cielenie bez konieczności ciężkiej asysty i interwencji lekarza weterynarii.
- Przeżywalność cieląt: silny, zdrowy przychówek o wysokim wigorze od pierwszych chwil życia.
- Szybkość doju (zdolność udojowa): równomierne i optymalne oddawanie mleka, bez sztuk blokujących halę lub robot udojowy.
- Pozostałe cechy pokrojowe (rama ciała i siła mleczności): harmonijna budowa zapewniająca krowom odpowiednią pojemność i siłę do pobierania paszy, bez nadmiernego otluszczenia czy skrajności w kalibrze.

W nowym PF cechy pokrojowe wymienia oraz nóg i racic wyodrębniono do osobnego filaru (15%), co pozwoliło Funkcjonalności skupić się na czystej ergonomii i wigorze stada.

Jak Podindeks Funkcjonalności buduje rentowność stada?

Trudny poród to nie tylko stres o świcie. To również potężny koszt: wyższe ryzyko zatrzymania łożyska, zapalenia macicy, spadek wydajności w szczycie laktacji oraz gorsza skuteczność w kolejnym rozrodzie. Jeśli do tego dojdzie upadek cielęcia, tracimy miesiące inwestycji genetycznej. Dobierając buhaje z wysoką wyceną w Podindeksie Funkcjonalności, minimalizujesz te straty.

Z kolei zdolność udojowa to czysta kalkulacja czasu i energii. Krowy dojące się zbyt wolno wydłużają czas pracy hali i podnoszą koszty prądu. Krowy dojące się zbyt gwałtownie są z kolei bardziej narażone na urazy kanału strzykowego. Podindeks promuje optimum, które pozwala na szybki, bezpieczny i płynny zbiór surowca.

Zrównoważony postęp w nowej odsłonie

Funkcjonalność z 10-procentową wagą gwarantuje, że postęp produkcyjny nie odbędzie się kosztem łatwości obsługi zwierząt. Wybierając buhaje z wyważonym Podindeksem Funkcjonalności, budujesz stado krów, które po prostu robią swoje: rodzą bez pomocy, doją się sprawnie i stabilnie zarabiają na siebie przez kolejne laktacje.

Genetyka dopasowana pod funkcjonalność krów

W naszej ofercie znajdziecie buhaje, które idealnie wpisują się w powyższe założenia, gwarantujące przekazanie córkom pożądanых cech wchodzących w skład Podindeksu Funkcjonalności.

BUHAJE RASY PHF odmiany HO:

MAESTRO – PF: 1073 | podindeks funkcjonalności: 1191

RISTAN – PF: 1091 | podindeks funkcjonalności: 1185

BUHAJE RASY PHF odmiany RW:

CELON P RED – PF: 1049 | podindeks funkcjonalności: 1145

SK MASCOT RED ET – PF: 1025 | podindeks funkcjonalności: 1144

RIMO RED – PF: 1022 | podindeks funkcjonalności: 1139

SK ROTGIER ET – PF: 1018 | podindeks funkcjonalności: 1139

Zmiana struktury indeksu PF to doskonała okazja do dyskusji o przyszłości Waszych gospodarstw. Doradcy hodowlani MCB Krasne i MCHiRZ w Łowiczu są do Waszej dyspozycji. Pomożemy precyzyjnie dobrać buhaje do kojarzeń w oparciu o najnowsze wyceny, opracujemy wspólnie strategię doskonalenia stada i odpowiemy na każde pytanie.